

Повідомлення для преси

Особа для зв'язку: **Mykola Soroka**
Телефон: **(780) 492-6847**
Е-адреса: **msoroka@ualberta.ca**

ДЛЯ НЕГАЙНОГО РОЗПОВСЮДЖЕННЯ

Розкопки залишок палацу гетьмана Мазепи в Батурині

20 квітня 2010 — Минулого літа канадсько-українська експедиція продовжила щорічні археологічні дослідження в м. Батурині Чернігівської області. У 1669–1708 рр. Батурин був столицею козацько-гетьманської держави та резиденцією знаменитого гетьмана Івана Мазепи (1687–1709 рр.), конкуруючи з найбільшими містами центральної України Києвом і Черніговом. Піднесення Батурина було підірване під час придушення царем Петром I повстання Мазепи за незалежність Гетьманщини. 1708 р. московська армія захопила й спалила повстале місто та перебила там 11–14 тисяч гетьманської гвардії, козаків і міщан.

Торішні розкопки були зосереджені на ділянці колишньої садиби Мазепи на батуринській околиці Гончарівці. Перед 1700 р. він спорудив там розкішний укріплений палацовий комплекс, де знаходились його приватні покої, парадні зали для офіційних прийнят, нарад та банкетів, бібліотека, гетьманський архів, галерея портретів і колекція рідкісної зброї.

Археологічні дослідження залишок двох будівель цієї садиби у 2009 р. свідчать, що вони були спалені під час російського нападу. Дослідники відкрили фундаменти внутрішніх стін та рештки сходів до підвалу основного цегляного палацу і підготували графічні реконструкції його екстер'єру. Разом з прибудовою він мав розміри 20 x 14.5 м, глибокий склепінчатий підвал з чотирма кімнатами, три наземні поверхи та мансарду. Яруси палацу відділяли профільовані карнизи, головний фасад увінчував трикутний фронтон, а наріжжя стін оздоблювали півколони з композитними капітелями. Це є найраніша відома багатоповерхова житлова споруда в козацькій державі, зведена й декорована в цілому за стилем зрілого віленського (вільнюського) барокко. Західню орнаментацию палацу збагатили елементами київської архітектурної школи XVII–XVIII ст. Фризи його антаблемента прикрасили круглими керамічними плитками з рельєфними розетками, вкритими багатокольоровою поливою. Цей прийом був притаманним лише ранньомодерним мурованим будовам Києва й Середньої Наддніпрянщини.

Підлоги Мазепиноного палацу були вимощені фігурними теракотовими та глазурованими плитками блакитного й зеленого кольорів. Огрівальні печі облицьовували майстерно виготовлені кахлі з рельєфними рослинними візерунками і зображенням обличчя янгола з розпростертими крилами. Такий мотив янгола (putto) був популярним в образотворчому мистецтві козацької доби, запозичений з культури ренесансу чи барокко Західньої Європи, а не з іконографії Візантії та Київської Руси. Багато з кахлів вкриті зеленою чи різнобарвними поливами.

У 2009 р. поблизу головного палацу частково розкопали залишки багатой житлової споруди того ж часу. Вона мала глибокий підвал розміром 10 x 9.5 м та, ймовірно, більший мурований наземний поверх. Потрібні подальші археологічні дослідження, щоб визначити його параметри, план і архітектурний дизайн.

Серед решток кладок обох палацових будов Гончарівки знайшли фрагментовані керамічні плити (41 x 33.5 см) із зображенням герба гетьмана Мазепи. Археологам вдалось графічно

реконструювати таку геральдичну плиту. Вона має рельєфи півмісяця з людським обличчям, зірки й хреста, облямовані гірляндами, що завиваються кільцями у бароковому стилі. Герб оточують шість кириличних літер — абрєвіатура імені та титулу його власника: «Пан Іван Мазепа, Гетьман Війська Запорізького». Деякі плити вкриті глазур'ю синього, блакитно-зеленого, білого та жовтого кольорів, а інші є теракотові. Вірогідно, вони розміщались над порталами входів чи низкою у вигляді фризу на фасадах обох палацових споруд Мазепиноного подвір'я.

Датована коло 1700 р., це є перша знахідка герба Мазепа у Батурині з його унікальним зображенням на кераміці, виконаним технікою мілкого рельєфу та поліхромної поливи. Ошатні гербові плити та пічні кахлі Гончарівки є високохудожніми витворами українського елітарного ужиткового і геральдичного мистецтва. Спеціалісти вважають, що їх виготовили кращі майстри-кахлярі Гетьманщини, яких Мазепа запросив до Батурина з Києва.

Розкопки цвинтаря Троїцького собору в колишній фортеці у 2008–09 рр. показали, що там погребли частину жертв погрому міста 1708 р. Минулого літа експедиція розкопала 65 могил батурян XVII–XVIII ст. Четверо з похованих були жертвами того нападу. Це є кістяки жінки та чоловіка середнього віку, юнака і підлітка зі смертельними проломами й простилами черепів. Черепи жінок і дитини з отворами від мушкетних куль були також знайдені на цьому цвинтарі та на цвинтарі Воскресінської церкви у фортечній цитаделі в 2001 і 2008 рр. Відкриття археологів у Батурині переконали деяких російських істориків нарешті визнати у 2008 р. факт масової різанини населення міста без огляду на стать і вік військом царя Петра.

Під час дослідження могил та садиби Мазепа знайдено позолочену мідяну ікону св. Миколая (продукція Києво-Печерської лаври); залізну декоративну деталь церковної люстри, правдоподібно, з Троїцького собору; п'ять срібних та мідяних польських монет; фрагмент дорогого келиха для вина із венеціанського скла з гравірованим квітковим орнаментом (шклянка репрезентує вишуканий імпортований столовий посуд гетьмана та свідчить про банкетні в палаці); різьблені кістяні прикраса й гудзик місцевого виробництва з ужитку рядових міщан XVII–XVIII ст. В ході земляних робіт біля цитаделі відкрили багато чавунних ядер, якими російська артилерія бомбардувала місто під час штурму.

Так, розкопки канадсько-української експедиції в Батурині у 2009 р., річницю смерті гетьмана Мазепа у 1709 р., виявили цінні археологічні дані про архітектуру і керамічне оздоблення його найбільш амбітної резиденції та піднесення й падіння столиці козацької України. Десять років їх спонсорує Канадський інститут українських студій (КІУС), НТШ Америки (НТШ–А) та Понтифікальний інститут середньовічних студій (ПІСС) у Торонто. Відомий історик Гетьманату, директор КІУСу проф. Зенон Когут очолює Батуринський проєкт. Голова НТШ–А проф. Орест Попович є його патроном та академічним дорадником. Керівником археологічної експедиції є д-р Володимир Коваленко (Чернігівський університет), а її співкерівником та виконавчим директором проєкту від канадської сторони — д-р Володимир Мезенцев (КІУС). У дослідженні середньовічного Батурина приймає участь знаний історик княжої Русі проф. Мартін Дімінік (ПІСС). 2009 р. в експедиції брали участь 152 студенти-історики та науковці з університетів і музеїв Чернігова, Києва, Ніжина, Глухова, Сум, Ромен, Львова (Україна), Торонта та Едмонтону (Канада).

Експедиція продовжить розкопки Батурина влітку. Для добродійної підтримки цього проєкту, будь ласка, зверніться до директора КІУСу проф. Зенона Когута (тел.: 780-492-2973; zenon.kohut@ualberta.ca), а за додатковою інформацією — до автора статті (тел.: 416-766-1408; v.mezentsev@utoronto.ca).

*Володимир Мезенцев
КІУС, Торонто*

/ENDS

Ілюстрації:

1. Чоловий та бічний (поздовжній) фасади головного палацу Мазепиної садиби на околиці Гончарівці в Батурині (перед 1700 р.). Реконструкція В. Мезенцева, малюнок С. Дмитрієнка, 2010 р.
2. Керамічна глазурована плита з гербом Мазепи від опорядження екстер'єру його палацу в Батурині (біля 1700 р.). Мальована реконструкція Ю. Ситого, В. Мезенцева та С. Дмитрієнка, 2010 р.
3. Фрагменти полив'яної кахлі з зображенням янгола від облицювання печі палацу. Розкопки 2009 р. Фото В. Мезенцева.
4. Уламок керамічної глазурованої геральдичної плити з рельєфом місяця. Фото Ю. Ситого.

The Canadian Institute of Ukrainian Studies (CIUS) is a leading centre of Ukrainian studies outside Ukraine that conducts research and scholarship in Ukrainian and Ukrainian-Canadian studies. If you would like more information on the Institute, please visit our website at www.cius.ca or contact Dr. Bohdan Klid at (780) 492-2972; cius@ualberta.ca.

Канадський інститут українських студій (КІУС) — провідний осередок українознавчих студій поза межами України, покликаний розвивати науково-дослідну роботу з української та українсько-канадської тематики. Щоб отримати детальнішу інформацію, просимо відвідати наш веб-сайт www.cius.ca або зв'язатися з д-ром Богданом Клідом (780) 492-2972; cius@ualberta.ca.